

Аналіз судової практики з розгляду цивільних справ про спадкове право, а саме: справ про спадкування, що були розглянуті судом за перше півріччя 2021 року

Спадкові відносини регулюються Цивільним кодексом України, законами України від 2 вересня 1993 року "Про нотаріат", від 23 червня 2005 року "Про міжнародне приватне право", іншими законами, а також прийнятими відповідно до них підзаконними нормативно-правовими актами.

Відносини спадкування регулюються правилами ЦК, якщо спадщина відкрилася не раніше 1 січня 2004 року.

30.05.2008 року була прийнята постанова № 7 Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про спадкування». Неабияке значення для вирішення питання спірної категорії справ має лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ "Про судову практику розгляду цивільних справ про спадкування".

Відповідно до статей 1216, 1217 ЦК України спадкування є перехід прав та обов'язків (спадщини) від фізичної особи, яка померла (спадкодавця), до інших осіб (спадкоємців). Спадкування здійснюється за заповітом або за законом. До складу спадщини входять усі права та обов'язки, що належали спадкодавцеві на момент відкриття спадщини і не припинилися внаслідок його смерті.

Відповідно до ч. 1, 2 ст. 1220 ЦК України, спадщина відкривається внаслідок смерті особи або оголошення її померлою. Часом відкриття спадщини є день смерті особи або день, з якого вона оголошується померлою.

Місцем відкриття спадщини є останнє місце проживання спадкодавця. Якщо воно невідоме, місцем відкриття спадщини є місцезнаходження нерухомого майна або основної його частини, а за відсутності нерухомого майна — місцезнаходження основної частини рухомого майна. Визначення місця відкриття спадщини важливе тому, що саме за ним здійснюються заходи щодо охорони спадкового майна та видаються свідоцтва про право на спадщину.

Власник, після смерті якого залишилося майно, називається спадкодавцем. Особи, до яких це майно переходить після смерті його власника, називається спадкоємцями. Спадщина складається з прав і обов'язків спадкодавця.

Склад спадщини має певні особливості:

- у порядку спадкування переходять лише ті права та обов'язки спадкодавця, що належали йому на момент відкриття спадщини і не припинилися внаслідок його смерті;
- права та обов'язки спадкодавця переходять до правонаступників як єдине ціле з урахуванням усіх забезпечувань та обтяжень. Якщо право спадкодавця було забезпечене, наприклад, заставою, то це забезпечення переходить і до його правонаступників, які у разі невиконання зобов'язання боржником мають право вимагати звернення на предмет застав;
- деякі права та обов'язки особи не входять до складу спадщини і не переходять до правонаступників. Це такі права та обов'язки, що безпосередньо пов'язані з особистістю спадкодавця.

Не входять до складу спадщини права та обов'язки, що нерозривно пов'язані з особою спадкодавця, зокрема:

- особисті немайнові права;
- право на участь у товариствах та право членства в об'єднаннях громадян, якщо інше не встановлено законом або їх установчими документами;
- право на відшкодування шкоди, завданої каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я;
- права на аліменти, пенсію, допомогу або інші виплати, встановлені законом;

- права та обов'язки особи як кредитора або боржника, якщо вони нерозривно пов'язані з його особою й у зв'язку з цим не можуть бути виконані іншою особою.

Перехід спадщини може бути універсальним, коли до спадкоємців переходять всі права і обов'язки спадкодавця, або сингулярним, коли до спадкоємців переходять тільки окремі права та обов'язки спадкодавця.

Варто зазначити, що спадкодавцем може бути лише фізична особа. Якщо йдеться про спадкування за заповітом, то спадкодавцем може виступати лише дієздатна особа, яка розуміє значення своїх дій і може ними керувати. Коло спадкоємців є значно ширшим. Відповідно до ст.1222 ЦК України спадкоємцями можуть бути фізичні особи, які були зачаті за життя спадкодавця і народжені живими після відкриття спадщини, а також юридичні особи та інші учасники цивільних відносин — держава, територіальні громади, тощо. Особливість полягає у тому, що фізичні особи можуть бути спадкоємцями як у силу прямого припису закону (спадкоємці за законом), так і в силу заповіту спадкодавця (спадкоємці за заповітом), водночас як усі інші особи (юридичні особи, держава тощо) можуть набути право на спадкування лише за заповітом. Виняток із цього правила міститься у ст.1277 ЦК України.

Здійснення права на спадкування полягає в тому, що спадкоємець має право прийняти спадщину або не прийняти її. Під прийняттям спадщини слід розуміти вчинення спадкоємцем дій, що виражають його волю на отримання спадщини.

Якщо спадкоємець протягом вказаних вище строків не подав заяву про прийняття спадщини, він вважається таким, що не прийняв її.

Якщо спадкоємець пропустив строк для прийняття спадщини з поважної причини, він має право звернутися до суду з позовом про надання додаткового строку для прийняття спадщини. У разі встановлення судом наявності поважних причин пропуску строку для прийняття спадщини (тривале відрядження, хвороба тощо), він визначає додатковий строк, достатній для подання ним заяви про прийняття спадщини.

Враховуючи наведені обставини, спадкоємець відповідно до положень ч. 1 ст. 1269 ЦК протягом шести місяців повинен подати заяву про прийняття спадщини до нотаріальної контори. У випадку пропуску ним вказаного терміну, він може у судовому порядку ставити вимогу про визначення додаткового строку для подання заяви про прийняття спадщини.

Враховуючи наведені норми цивільного закону, можна також зробити висновок, що закон не вимагає від спадкодавця, який постійно проживав разом із спадкодавцем на час відкриття спадщини, подання до нотаріальної контори заяви про прийняття спадщини, оскільки така умова прийняття спадщини прямо визначена у законі лише для спадкоємця, який на час відкриття спадщини не проживав постійно із спадкодавцем.

Так, закон не зобов'язує спадкоємця, який постійно проживав разом із спадкодавцем на час відкриття спадщини, подати заяву про прийняття спадщини, оскільки умовою прийняття ним спадщини є лише відсутність відмови від неї.

Тобто, якщо протягом шести місяців з дня смерті спадкодавця (ст.1220) ЦК спадкоємець, який постійно проживав разом із спадкодавцем на час відкриття спадщини, не заявив про відмову від спадщини, після закінчення шести місяців з часу відкриття спадщини він може одержати свідоцтво про право на спадщину в нотаріальній конторі, подавши відповідну заяву (статті 1296-1298).

Постановою Пленуму Верховного Суду України за № 7 від 30.05.2008 р. «Про судову практику у справах про спадкування» роз'яснено, що свідоцтво про право на спадщину видається за письмовою заявою спадкоємців, які прийняли спадщину в порядку, установленому цивільним законодавством. За наявності умов для одержання в нотаріальній конторі свідоцтва про право на спадщину вимоги про визнання права на спадщину судовому розглядові не підлягають. У разі відмови нотаріуса в оформленні права на спадщину особа може звернутися до суду за правилами позовного провадження. Досить частими є випадки звернення до суду з позовом, в яких одночасно ставляться вимоги про встановлення факту прийняття спадщини та визнання права власності в порядку спадкування.

Досліджуючи показники судової практики розгляду цивільних справ про визнання права власності в порядку спадкування Чечельницького районного суду Вінницької області за I півріччя 2021 року, отримуємо наступні дані:

позовні заяви, що перебували на розгляді- 23 справи ;
 надійшли за звітний період -19 справ;
 перебували на розгляді - 24 справи з них: розглянутих - 22 справи, повернуто - 2 справи;
 відкрито провадження - по 20 справах;
 з ухваленням рішення позовні вимоги в яких задоволено в повному обсязі – по 17 справах;
 залишено без розгляду - 5 справ;
 нерозглянутих на кінець звітнього періоду - 2 справи;
 провадження зупинено - по 1 справі.

Спадкування можливе з двох підстав: за законом і за заповітом.

Умови дійсності заповіту:

- 1) дієздатність заповідача;
- 2) письмова нотаріальна форма заповіту із зазначенням місця і часу його складення;
- 3) відповідність змісту заповіту вимогам закону.

Спадкування за законом має місце у випадках:

- 1) відсутність заповіту;
- 2) визнання заповіту недійсним;
- 3) якщо спадкоємці, що визначені в заповіті, померли до відкриття спадщини, або відмовилися від її прийняття. Черги спадкоємців визначено у ст. ст. 1261-1265 ЦК України, яких законодавцем визначено п'ять.

Так до Чечельницького районного суду Вінницької області за I півріччя 2021 року за заповітом надійшло:

позовні заяви, що перебували на розгляді- 7 справ ;
 надійшли за звітний період -6 справ;
 перебували на розгляді - 8 справи з них: розглянутих - 6 справ;
 відкрито провадження - по 7 справах;
 з ухваленням рішення позовні вимоги в яких задоволено в повному обсязі – по 4 справах;
 залишено без розгляду - 2 справи;
 нерозглянутих на кінець звітнього періоду - 2 справи;
 провадження зупинено - по 1 справі.

За I півріччя 2021 року за законом надійшло:

позовні заяви, що перебували на розгляді- 16 справ ;
 надійшли за звітний період -13 справ;
 перебували на розгляді - 16 справ з них: розглянутих - 16 справ, повернуто - 2 справи;
 відкрито провадження - по 13 справах;
 з ухваленням рішення позовні вимоги в яких задоволено в повному обсязі – по 13 справах;
 залишено без розгляду - 3 справи.

Дослідивши та проаналізувавши категорію справ спадкового права "Про визнання права власності в порядку спадкування", приходимо до висновку, що такі справи є досить специфічні за своїм характером, оскільки при їх розгляді немає найбільш зацікавленої особи - спадкодавця. В таких справах відповідачами є спадкоємці, які прийняли спадщину. При відсутності інших спадкоємців за заповітом і за законом, усунення їх від права на спадкування, неприйняття ними спадщини, а також відмови від її прийняття відповідачами є територіальні громади в особі відповідних органів місцевого самоврядування за місцем відкриття спадщини.

Аналіз справ про визнання права власності на спадкове майно, які перебували в провадженні суду, вказує на те, що найпоширенішою причиною звернення особи до суду в справах про визнання права власності на нерухоме майно в порядку спадкування є неможливість для спадкоємців, які прийняли спадщину, оформити своє право на спадщину в

5

нотаріальній конторі через відсутність оригіналів правовстановлюючих документів на спадкове майно на ім'я спадкодавця або відсутність державної реєстрації нерухомого майна спадкодавцем.

*Помічник судді Чечельницького
районного суду Вінницької області*

Атаманенко В.В.